

NVE
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO
nve@nve.no

Deres referanse: 202203248-3

Oslo, 20. april 2022

Midlertidig nedtapping av dam Fri-Elvåga – Høringsuttalelse fra Østmarkas Venner

Sammendrag

Østmarkas Venner har forståelse for at dammen på Fri-Elvåga må rehabiliteres, men vi vil advare mot det hastverket som Oslo kommune ved VAV igjen legger opp til. Tilsvarende hastverk var tilfelle da demningen ved Nøklevann ble rehabilitert, og det førte til at den lave vannstanden vedvarte i unødvendig lang tid.

Fri-Elvåga er en av de største bynære innsjøene i Oslo og Lørenskog. Særlig for deler av Bydel Alna med om lag 50 000 innbyggere og Lørenskogs vestre deler er rekreasjonsverdiene knyttet til vannet og området rundt av stor betydning. Området representerer også store naturverdier og fungerer som viktig levested for planter og dyr.

Østmarkas Venner peker på manglende vurderinger i søknaden knyttet til konsekvenser for friluftslivet mens nedtapping, anleggsarbeider og oppfylling av magasinet pågår. Vi kan heller ikke se at det er vurdert avbøtende tiltak for å minimere konsekvensene for friluftslivet. Vi savner også en vurdering av minstevannføring i Ellingsrudelva både mens anleggsarbeidet pågår og under opptappingen. Etter vårt syn er de potensielle konsekvensene av anleggsarbeidet på naturmangfoldet størst i vassdraget nedstrøms dammen.

Plansaken knyttet til anleggsarbeidet er fortsatt ikke sendt ut på høring og vi kan ikke se at VAV vil ha fått innvilget tillatelse etter markaloven og plan- og bygningsloven slik at anleggsarbeidet kan igangsettes slik det er planlagt. Som kjent er det drikkevannsmangel i Oslo kommunen, og av den grunn vil vi fraråde at rehabilitering av dammen igangsettes i år.

Østmarkas Venner ber NVE sørge for at Oslo kommune utsetter oppstart av rehabiliteringen av dammen til sommeren 2023 eller det tidspunkt når kommunen har god nok tilgang på drikkevann. Dette er viktig slik at vann fra Nord-Elvåga kan brukes til å bidra med minstevannføring i Ellingsrudelva og til at Fri-Elvåga blir fylt opp raskere etter endt anleggsarbeid. NVE bør pålegge Oslo kommune å sørge for at dagens avtale om minstevannføring overholdes i anleggsperioden.

Vi ber også om at det legges opp til en prosess med befaring og aktiv involvering av interessenter som tar tilstrekkelig hensyn til de omfattende brukerinteressene og naturverdiene i området.

Vi viser til deres brev datert 3. mars 2022 og takker for anledningen til å avgi uttalelse.

Om Østmarkas Venner

Østmarkas Venner (ØV) har vel 4200 medlemmer. ØV har som formål å bidra til å bevare Østmarka som natur- og friluftsområde for dagens og kommende generasjoner. ØV skal blant annet arbeide for å bevare markagrensa og ta vare på Markas innhold, ved å hindre tekniske inngrep som forringer Østmarka som naturområde. Vi arbeider også for å sikre det enkle friluftslivet og unngå motorisert og støyende aktivitet i Marka. ØV foreslo i 2012 at deler av Østmarka skal bli nasjonalpark.

Bakgrunn for saken

Damanlegget ved Fri-Elvåga er av eldre dato og tilfredsstiller ikke gjeldende krav i dam-sikkerhetsforskriften med tilhørende retningslinjer. Vann- og avløpsetaten i Oslo kommune (VAV) planlegger derfor en ombygging av anlegget. Murdammen skal fjernes i sin helhet og ny betongdam etableres på samme sted. Betongdammen vil i hovedsak fundamenteres på fast lagrede masser, men også delvis fundamenteres på fjell. Nytt overløp i betong etableres sentralt på dammen.

Oppsummering av saksopplysninger angående senkning av vannstanden

I forbindelse med arbeidet må Fri-Elvåga tappes ned til LRV på kote 183,2, noe som utgjør en senkning på 4,26 meter fra HRV på kote 187,46. Det planlegges å starte tappingen i midten av mai 2022, slik at det er klart for oppstart av byggearbeider i begynnelsen av august samme år. Av miljøhensyn ønsker VAV å tappe magasinet med en senkehastighet på ca. 10 cm/døgn av hensyn til kreps og fisk slik at de ikke skal strande. Nedtapping av magasinet vil ta ca. 6 uker. VAV har estimert vannføringen i nedtappingsperioden til å være under 300 l/sek som er under middelflom. Under anleggsperioden og oppfylling av magasinet vil det slippes minstevannføringen til Ellingsrudelva.

Det antas at bunntappearrangementet i dammen er manøvrerbart, og at dette har kapasitet til å tappe ned store deler av magasinet. Alternativt har VAV en pumpe med kapasitet på 250 l/s som også kan benyttes. For å ha ekstra sikkerhet mot flomhendelser i byggetiden vil det være aktuelt å senke vannstanden i Nord-Elvåga noe i kombinasjon med å bygge en fangdam oppstrøms byggegrep. Dette vil endelig avklares i teknisk plan.

VAV har engasjert Norconsult AS til å lage et miljønotat som omhandler virkningene på naturmiljøet i og rundt magasinet ved en midlertidig nedtapping. Av avbøtende tiltak i forbindelse med nedtappingen av magasinet vil VAV følge de anbefalinger som er gjort i miljønotatet. Avbøtende tiltak vil være utlegging av steinrøyser og krepsenheter et par meter under LRV for å avbøte negative konsekvenser for kreps i anleggsperioden.

Oppfylling av magasinet vil senest starte før fellesferien 2023. Dette avhenger av hvor tidlig det kommer kuldegrader vinteren 2022 og om alle grunn- og betongarbeider som må gjennomføres med magasinet på LRV kan ferdigstilles før vinteren 2022. Dersom alle arbeidene er ferdigstilt vil oppfyllingen starte vinteren 2022/2023. Oppfyllingen av magasinet vil kunne ta lang tid, over ett år. Grunnen til dette er at lokaltilsiget til Fri-Elvåga er omtrent lik som minstevannføringen i ett normalår. Det er mulig å tappe vann fra Elvåga til Fri-Elvåga. Elvåga inngår i Oslo kommune sin drikkevannsforsyning, og det vil derfor være en helhetsvurdering om det er tilstrekkelig med drikkevann i andre magasin for å kunne tappe vann fra Elvåga til Fri-Elvåga.

Østmarkas Venners anmerkninger

NVE ber særlig om opplysninger knyttet til kjent kunnskap om vassdraget og brukerinteresser i området. NVE ber også om forslag til realistiske avbøtende tiltak. Særlig er vurderingen av krav til minstevannføring til Ellingsrudelva i oppfyllingsperioden, sett opp mot hvor lang tid en oppfylling vil ta, relevant for dette tiltaket. Vi i ØV, vil derfor særlig konsentrere oss om det. Kommentarer knyttet til selve byggeprosessen vil vi komme med når byggesaken kommer på høring.

ØV har forståelse for at dammen nord i Fri-Elvåga må rehabiliteres, men vi vil advare mot det hastverket som Oslo kommune ved VAV igjen legger opp til. Tilsvarende hastverk var tilfelle da demningen ved Nøklevann ble rehabilitert, og det førte til at den lave vannstanden vedvarte i unødvendig lang tid og var til stor ulempe for friluftslivet og biologien i vannet. En viktig grunn var at anleggsarbeidet ikke kom i gang før lenge etter at innsjøen var nedtappet.

Søknaden er relativt grundig og både selve det bygningsfaglige og naturfaglige er brukbart utredet. Men vi kan ikke se at effekt på brukerinteressene i Marka er berørt i søknaden. Ei heller at det er beregninger og vurderinger av hvor mye minstevannføring som trengs i Ellingsrudelva og marginene for å fylle opp Fri-Elvåga igjen i tørrår, normalår og fuktige år.

Effekt på brukerinteresser

NVE anmoder om kunnskap om vassdraget og brukerinteresser.

Fri-Elvåga er en av de største bynære innsjøene i Oslo og Lørenskog. Særlig for østre deler av Bydel Alna med om lag 50 000 innbyggere og Lørenskogs vestre deler, er rekreasjonsverdiene knyttet til vannet og området rundt av stor betydning. Mariholtet markastue ligger ved Fri-Elvågas søndre del og er et yndet turmål for mange markabrukere fra ett stort omland. Det går et utall blåmerkede stier og skiløyper til stedet og dessuten skogsbilveier fra Ellingsrud, Rustadsaga, Østmarksetra og Lørenskog. På Mariholtet er det kanoutleie og mange triller også egen kano inn for å padle. Innsjøen brukes også til bading om sommeren. Om vinteren brukes isen til å gå på ski og skøyter.

De som driver Mariholtet har åpen kafe seks dager i uka og livnærer seg også av selskaper for bedrifter og privatpersoner. Her er det maten i kombinasjon med den vakre naturen ved Mariholtet som er det attraktive. Etter 21 år på Mariholtet overlater nå vertskapet roret til nye krefter som overtar rundt pinsetider. I henhold til dybdekart jf. figur 5 i Norconsults rapport er det særlig gruntområdene i nord blant annet badeplassen ved Toresplassen, samt i sør fra «badevika» ved Mariholt og sørover til demningen som blir tørrlagt. Etter vårt syn er det uheldig at det nye bestyrerparet må starte sin drift med to år med nedtappet innsjø som midlertidig vil sterkt forringe områdets kvaliteter.

Vi kan ikke se at det er vurdert avbøtende tiltak for å minimere negative konsekvensene for friluftslivet eller drifta på Mariholtet. Slik vi ser det er rask oppfylling av innsjøen etter at ny dam er bygget det viktigste tiltaket. Det kan etter vårt syn best oppnås ved at vann fra Nord-Elvåga brukes for å fylle opp innsjøen raskere enn det ser ut til i planen.

I Miljønotatet foreslås avbøtende tiltak som utlegging av steinrøyser og krepsehoteller et par meter under LRV for å avbøte negative konsekvenser for kreps i anleggsperioden. Vi kan ikke se at det er foreslått avbøtende tiltak for beveren og minner om at ved nedtapping av Nøklevann fikk beverfamiliene store utfordringer med å tilpasse seg endret vannstand. På

samme måte som for friluftslivsinteressene er rask oppfylling og opprettholdelse av minstevannføringen det viktigste tiltaket.

I anleggsperioden vil det også bli stor negativ effekt på friluftslivet i og med at det blir omfattende anleggstrafikk på den mye brukte turveien fra Ellingsrud inn til demningen. Vi kan ikke se at den er omtalt i denne søknaden eller byggesøknaden. Vi vil gi innspill om dette i byggesøknaden.

Ellingsrudelvas øvre del er delvis beskrevet i Norconsult rapport med vekt på fisk og kreps. Rapporten nevner ikke at det er dårlig tilstand for bunndyr i vassdraget og moderat tilstand for næringsstoffene fosfor og nitrogen jf. Vann-nett (<https://vann-nett.no/portal/#/waterbody/002-3898-R>). En viktig grunn til dette er kraftig redusert vannføring i og med at Oslo kommune fører vekk en betydelig mengde vann fra vassdraget til drikkevannsproduksjon.

Rapporten beskriver nåværende avtale fra 2007 mellom Oslo og Lørenskog kommuner om vannslipp slik:

... «minstevannføringen ut av Fri-Elvåga skal være ca. 50 l/s om sommeren (1.5–31.10) og 20 l/s resten av året. For ikke å senke Fri-Elvåga for mye om sommeren ble det laget en prosedyre som utløser tapping fra vannforsyningsmagasinet (Nord-Elvåga) dersom vannstanden i Fri-Elvåga når et visst nivå. Dersom Fri-Elvåga underskider kote 186,70 (HRV er på kote 187,46) så vil det utløse tapping av ca. 50 l/s fra Nord-Elvåga. Tappingen stoppes når vannstanden når kote 187,00».

Vi savner en vurdering av minstevannføring i Ellingsrudelva mens anleggsarbeidet pågår og under opptappingen. Etter vårt syn er de potensielle konsekvensene av anleggsarbeidet på naturmangfoldet og den økologiske tilstanden størst i vassdraget nedstrøms dammen hvis ikke NVE pålegger tiltakshaver avbøtende tiltak som fører til vannslipp tilsvarende det som er i dagens avtale. Vi ber om at NVE sørger for det i tillatelsen.

Dammens verdi som kulturminne

Dagens dam er et kulturminne og om mulig burde den få være synlig etter rehabiliteringa. Det arbeides med å synliggjøre kulturminner knyttet til sag- og møllevirksomhet samt industriell teglsteinproduksjon lenger ned i vassdraget og dammen ved utløpet av Fri-Elvåga er en del av dette. Det bør vurderes om en ny dam kan legges bak den gamle uten at damprofilen og kostnaden for den nye dammen påvirkes vesentlig. Vi er usikre på om det hører hjemme her, men vi spiller det også inn i selve byggesaken.

Anmodning om utsettelse på minimum ett år

Plansaken knyttet til anleggsarbeidet er fortsatt ikke sendt ut på høring, og vi kan ikke se at VAV vil ha fått innvilget tillatelse etter markaloven og plan- og bygningsloven slik at anleggsarbeidet kan igangsettes som det er planlagt. Som kjent er det meget stor drikkevannsmangel i Oslo kommunen for tiden. Elvåga har nå rekordlav vannstand som vil fortsette å synke hvis det ikke kommer mye regn. Av den grunn vil vi sterkt fraråde at rehabilitering av dammen igangsettes i år. Det som imidlertid kan være fornuftig er at anleggsarbeidet knyttet til utvidelse av adkomstvei og riggområdet gjennomføres høsten 2022 slik at nedtapping kan starte forsommeren 2023 (eller når forholdene tillater) og riving og bygging av ny demning eventuelt kan gjennomføres høsten 2023 eller senere.

ØV ber derfor om at NVE sørger for at Oslo kommune utsetter oppstart av rehabiliteringen av dammen til sommeren 2023 eller senere. Vi ber om at Oslo kommune ikke får tillatelse til å gjennomføre rehabilitering før kommunen har god nok tilgang på drikkevann slik at vann fra Nord-Elvåga kan brukes til å bidra med minstevannføring i Ellingsrudelva og til at Fri-Elvåga blir fylt opp raskere etter endt anleggsarbeid enn det søknaden antyder.

Vi ber også om at det legges opp til en prosess med befaring og aktiv involvering av interessenter som tar tilstrekkelig hensyn til de omfattende brukerinteressene og naturverdiene i området. Vi gjør NVE oppmerksom på at Lørenskog elveforum som blant annet har Ellingsrudelva som sitt arbeidsområde er en av de viktigste interesseorganisasjonene som bør involveres i arbeidet. Det samme gjelder bestyrerne på Mariholtet markastue som blir sterkt berørt av senket vannstand i Fri-Elvåga.

Med vennlig hilsen

Elektronisk godkjent

Johan G. Ellingsen
nestleder

Bente Lise Dagenborg
leder av planutvalget

Kopi:
Lørenskog kommune
Lørenskog elveforum
Oslo Elveforum
Mariholtet markastue
Plan- og bygningsetaten Oslo kommune
Bymiljøetaten seksjon Østmarka
Naturvernforbundet i Groruddalen
Groruddalen Miljøforum
DNT Oslo og Omegn